

REFORME ORTOGRAFICE ALE LIMBII ROMÂNE

Lăcrimioara FLORIAN*

ORTHOGRAPHIC REFORMS OF THE ROMANIAN LANGUAGE

Abstract: Until 1860, the writing of the Romanian language used the Cyrillic alphabet. Along with Latin and Ancient Greek, which were the main cultural languages of medieval Europe, another written language appeared in the second half of the 9th century, called Old Slavonic or Paleo-Slavic.

Until the beginning of the 16th century, the Romanian Slavonic language was used exclusively in writing, together with medieval Latin, after which the first Romanian texts, original and translated, appeared, and Slavonic gradually lost its importance.

At the end of the 18th century, the Cyrillic alphabet was replaced by the Latin alphabet. In 1860, one year after the Union of the Romanian Principalities, the new writing was officially and definitively adopted. Long before the switch to the Latin alphabet, Latin letters were mixed with Cyrillic letters, and complete texts with Latin characters were to appear.

Keywords: Cyrillic script, orthography, alphabet, Old Slavonic, Paleo-Slavic

Până în 1860, limba română a fost scrisă folosind alfabetul chirilic. În a doua jumătate a secolului al IX-lea, a apărut o altă limbă scrisă, numită slava veche sau paleoslava, alături de limbile latină și greacă veche, care erau principalele limbi de cultură ale Europei medievale. Slava veche a devenit un instrument de cultură popular în majoritatea țărilor slave, deoarece a fost prima limbă scrisă a slavilor, la început folosind un alfabet special (glagolitic) inventat de Constantin-Chiril și apoi cel chirilic.

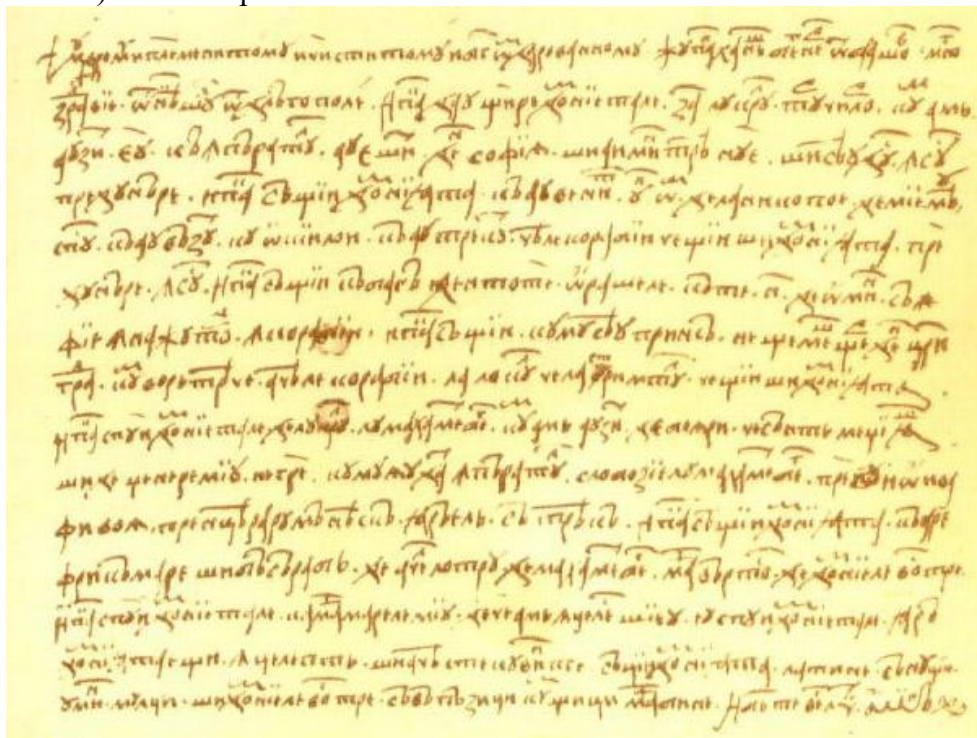
Slava veche a fost considerată limbă de cultură și, în unele țări neslave, cum ar fi România și Lituania, care aveau strânse relații politice și culturale cu țările slave învecinate. În textele originale românești (documente, cronică etc.), limba slavă a fost influențată de limba română, în special în domeniul vocabularului și al sintaxei. Acest lucru a dus la apariția unei redacții sau variante speciale cunoscute sub numele de slavona românească, în care textele sunt slavo-române.

Până la începutul secolului al XVI-lea, limba slavonă românească, împreună cu latina medievală, a fost folosită doar în scris. După ce au apărut primele texte românești originale și traduse, importanța slavonei scade.

Cărturarii români au folosit limba slavonă pentru a crea opere originale, cum ar fi *Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei* (cunoscut și sub numele de *Letopisețul lui Ștefan Cel Mare*), cunoscutele *Învățăături ale lui*

* Drd., Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, str. Victoriei, nr. 76, Baia Mare, Maramureș

Neagoe Basarab către fiul său Theodosie și cronicile lui Macarie, Eftimie și Azarie. În plus, multe cărți religioase (cazani, lucrări juridice, filologice, literare) au fost copiate în limba slavonă.

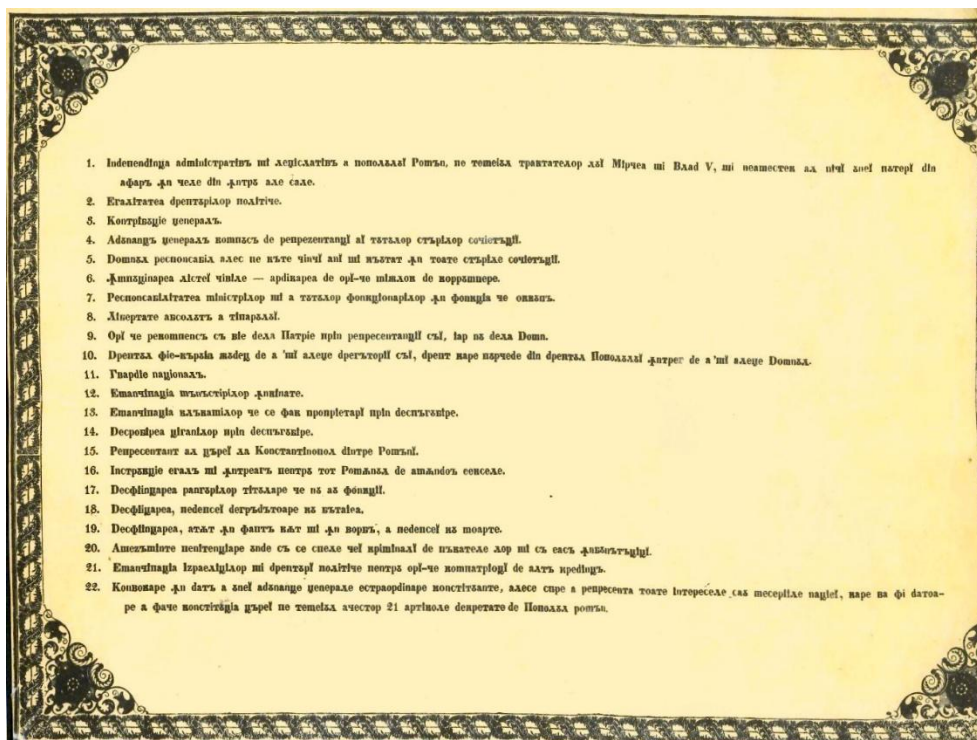
Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

(<https://www.cimec.ro/istorie/neacsu/rom/faximilmare.jpg>)

Alfabetul chirilic a fost folosit pentru scrierea românească de la începutul secolului al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Se trece oficial și definitiv la noua scriere în 1860, după un an de la Unirea Principatelor Române. Cu mult timp înainte de adoptarea alfabetului latin, literele latine erau folosite împreună cu literele chirilice, ceea ce a dus la apariția textelor cu caractere latine în întregime.

„Influența grafiei chirilice românești asupra celei latine, exercitată o dată cu adoptarea alfabetului latin, deoarece lumea cunoștea atunci și scrierea chirilică, a contribuit la îmbunătățirea grafiei românești. Multe din aceste deprinderi moștenite din scrierea chirilică au fost încetul cu încetul părăsite, deoarece tot mai puțini cunoșteau alfabetul chirilic. Aceasta n-a fost însă în avantajul ortografiei românești. Cunoașterea mai temeinică a foneticii românești ne permite astăzi să ne dăm seama că deprinderile grafice de origine chirilică (slavă) își au justificarea în realitatea fonetică românească, influențată de fonetica slavă”¹.

¹Mic dicționar ortografic, Editura Academiei RPR, București, 1953, p.17-18.

Proclamația de la Islaz, 1848 – scrisă cu combinații de litere chirilice și latine
(https://ro.wikipedia.org/wiki/Proclama%C8%9Bia_de_la_Islaz)

Proclamația de la Islaz – transliterată

1. *Independința administrativă și legislativă a popoului român, pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V, și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale.*
2. *Egalitatea drepturilor politice.*
3. *Contribuție generală.*
4. *Adunare generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor societății.*
5. *Domnul responsabil ales pe câte cinci ani și căutat în toate stările societății.*
6. *Împuținarea listei civile – ardicaarea de ori-ce mijloc de corumpere.*
7. *Responsabilitatea ministrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă.*
8. *Libertate absolută a tiparului.*
9. *Ori ce recompensă să vie dela Patrie prin reprezentanții săi, iar nu dela Domn.*
10. *Dreptul fie-căruia județ de a'și alege dregătorii săi, drept care purcede din dreptul Popolului întreg de a'și alege Domnul.*
11. *Gvardie națională.*
12. *Emancipația mănăstirilor închinat.*
13. *Emancipația clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire.*
14. *Desrobirea ȝiganilor prin despăgubire.*
15. *Representant al țarei la Constantinopol dintre Români.*
16. *Instrucție egală și întreagă pentru tot Românul de amândouă secsele.*
17. *Desființarea rangurilor titulare ce nu au funcții.*

18. Desființarea, pedepsei degradătoare cu bătaia.
19. Desființarea, atât în faptă, cât și în vorbă, a pedepsei cu moarte.
20. Așezăminte penitențiare unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să easă îmbunătățiți.
21. Emanciparea Izraeliților și drepturi politice pentru ori-ce compatrioți de altă credință.
22. Convocare în dată a unei adunări generale extraordinare constituante, alese spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face constituția țării pe temeiul acestor 21 articole decretate de Popolul român.

Alfabetul chirilic adaptat a fost redus la 33 de litere în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu (1787) și la 28 de litere în gramatica lui Ion Heliade-Rădulescu (1828), deși inițial folosea 43 de litere și alte semne grafice. În 1835, nu mai avea decât 27 de litere².

Existau două alfabete utilizate pentru scrierea slavei vechi: glagolitic și chirilic. În limba sârbocroată, *glagoljica* era „alfabetul cărților religioase slavone”, de unde provine termenul glagolitic. Deși nu este considerat creatorul său, denumirea alfabetului chirilic se referă la numele lui Chiril (Constantin).

În 1904, Academia Română adoptă o reformă ortografică care „lăsa o mulțime de probleme deschise”, afirma Sextil Pușcariu³, deoarece etimologismul era încă puternic. Cu toate că se resimțea principiul etimologic, pe primul loc a trecut principiul fonetic, constituind „singura reformă ortografică, în adevăratul înțeles al cuvântului”⁴.

În reforma ortografică care a avut loc în 1953, unul dintre cele 16 puncte care au fost puse în aplicare a decis să elimine litera â din alfabetul modern al limbii române și să o înlocuiască cu litera î (*mîine, gînd, român, Romînia*). Pentru prima dată, în scrierea limbii române a fost folosit alfabetul latin, ceea ce înseamnă că se renunță la utilizarea a două litere pentru a nota același fonem. I. Bianu nu este de acord cu această propunere, susținând că ortografia noastră este legată de istoria poporului și că, din punct de vedere estetic, este mai bine să scriem „gând” în loc de „gînd” și „câne” în loc de „cîne”. Prin urmare, pledează pentru utilizarea a două semne pentru acel sunet, fenomen care este de altfel întâlnit și în alte limbi.

Și înainte de 1953, s-a discutat despre utilizarea unei singure litere pentru sunetul î. Astfel, Titu Maiorescu sublinia faptul că „Nu poate exista o gramatică a scrierii în contra gramaticii vorbirii.” Această idee este susținută și de Sextil Pușcariu în *Convorbiri literare* (nr.11, articolul *Ortografia revizuită a Academiei Române*), care afirma că: „Țelul ortografiei noastre e

² <https://limbaromana.org/revista/momente-din-istoria-ortografiei-romanesti/> accesat la 28.12.2024.

³ Apud Mihai Drăgănescu, [Proiect] *Asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române*, în „Ortografia limbii române. Trecut. Present. Viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p. 7.

⁴ <https://limbaromana.org/revista/despre-scrierea-limbii-romane-reforme-ortografice-din-secolul-al-xx-lea/> accesat la 28.12.2024.

de a avea pentru fiecare sunet simplu al graiului nostru un singur semn grafic și fiecărei litere scrise să-i corespundă în grai un singur sunet”⁵.

În 1953 au fost aprobate alte reguli, cum ar fi folosirea linioarei în loc de apostrof pentru a sublinia rostirea simultană a mai multor cuvinte, cum ar fi *l-au văzut*, *n-a mers* sau *m-a strigat*. De asemenea, s-a stabilit că prefixul *des-* se va transforma în *dez-* înaintea vocalei și a literelor *b, d, g, l, m, n, r* și *v* (*dezumfla*, *dezgustat*, *dezbina*) și se va înlocui litera *v* cu litera *b* în scrierea lunilor anului (*februarie*, *octombrie*⁶, *decembrie*) etc.

Reforma din 1953 încheie o etapă în scrierea limbii românești în care fonetismul a depășit complet etimologismul și a câștigat lupta. Acest lucru a dus la simplificarea și clarificarea ortografiei românești. Aceasta înseamnă că normele ortografice propuse și susținute de filologi au fost precizate pe baze științifice.

În 1993, Academia Română a făcut o schimbare majoră în ortografie. Astfel, a fost reintrodusă scrierea generalizată cu *â* în anumite poziții ale cuvântului și a folosit formele *sunt*, *sunteți*, *suntem* în loc de *sînt*, *sînteți*, *sîntem*. Academia Română consideră că sunetul [î] poate fi redat în două moduri: unul în funcție de poziția lui în cuvânt și celălalt în funcție de criteriul morfologic.

Litera/combinăția de litere	Pronunțarea	Condiții	Exemple
Î	[î]	1. la inițială de cuvânt	<i>înger</i>
		2. la sfârșit de cuvânt	<i>urî</i>
		3. în interiorul compuselor în care al doilea element începe cu <i>î-</i>	<i>bineînțeles</i>
		4. în interiorul derivatelor cu prefixe de la cuvinte care încep cu <i>î-</i>	<i>neînțeles</i>
		5. în interiorul unor nume de persoane ⁷	<i>Rîpeanu</i>

(tabel preluat din DOOM2, *Valorile literelor și ale combinațiilor de litere*, p. 29)

⁵ <https://a1.ro/news/inedit/antena-1-22-ani-1993-anul-in-care-istoria-romaniei-se-schimba-radical-academia-romana-vota-revenirea-la-scrierea-cu-litera-a-in-loc-de-i-id420659.html> (accesat la 24.01.2025)

⁶ Forma *octombrie* (cu *m* neetimologic) este explicată prin presiunea analogică exercitată de numele lunilor *septembrie*, *noiembrie*, *decembrie* (unde *m* este justificat din punct de vedere etimologic: lat. *september*, *november*, *december*, v. Graur 1965: 219). Cf. Ioan-Mircea Farcaș, *Refaceri analogice în graiurile maramureșene*, în revista „Europa”, nr. 9 (V)/ 2012, Novi Sad, Serbia, p. 68-73.

⁷ Mai ales nume de familie, scrise după tradiția familiei și dorința purtătorilor și, în epoca modernă, în conformitate cu actele de stare civilă.

Numeroși lingviști au contestat decizia Academiei Române, care părea să aibă ca scop simplificarea implementării noilor reguli. Deoarece scrierea cu *â* a fost considerată dintotdeauna parte a limbii române de origine latină, reforma din 1993 și-a propus să elimine standardele care au fost stabilite după sovietizarea din 1945 și cele care au fost stabilite în timpul regimului comunist dinainte de 1990.

Cu toate că decizia a fost menită să ușureze noile norme, unii lingviști au contestat-o, spunând că utilizarea lui *â* în locul lui *î* nu a fost justificată în anumite situații. Ca urmare, ei au continuat să scrie cu *î*, sfidând noua normă.

După adoptarea noii scrieri s-au creat confuzii în ortografierea cuvintelor, ducând la construcții precum *âchis*, *capântortură*⁸ în loc de *închis*, *capîntortură*.

„Ortografia etimologică reprezintă latura caducă a activității latiniștilor. Ea a fost mult timp opusă ortografiei fonetice – considerată, pe bună dreptate, a fi un produs natural al evoluției limbii române – și adesea comparată cu scrierea de astăzi. Însă calea spre ortografia actuală a fost anevoioasă. Numai (...) știința de carte temeinică a unor înaintași ca Maior, Cipariu, Maiorescu, Lambrior, Tiktin, Philippide, Pușcariu, Densusianu, Candrea și mulți alții au condus la impunerea adevărului și la înlăturarea erorii din ortografia românească (...)”⁹.

Deoarece Academia Română a susținut etimologismul, s-a creat un haos și o confuzie în ortografia românească, care a refuza acest principiu, însă „Junimea” a înlocuit principiul etimologic cu cel fonetic. Utilizarea ortografiei etimologice permitea notarea sunetelor în funcție de pronunția lor într-o etapă mai veche a limbii sau în limba din care au provenit.

Încă din 1866, Titu Maiorescu, în lucrarea *Despre scrierea limbei rumâne*, s-a opus etimologismului, deoarece acesta ignora influențele timpului asupra limbii române. Criticul susține ideea că este necesară o ortografie simplă, bazată pe principiul fonetic, influențând și orientările revistei „Convorbiri literare”, care a reunit un nucleu de personalități literare și științifice ale vremii. Dintre cei care militau pentru o ortografie fonetică îl amintim pe Vasile Alecsandri care opta pentru o ortografie simplă „pe care să o poată învăța și deprinde lesne, atât românii, cât și străinii”, să reprezinte „un mecanism inteligent pentru scrierea unei limbi, iar nu o știință adâncă, încâlcită, nesuferită, ce absoarbe o mare parte din capitalul inteligenței și întârzie studiile serioase și folositoare”¹⁰.

⁸ *Capîntortură* = „pasăre mică migratoare”. Cf. DEX s.v.

⁹ Carmen-Gabriela Pamfil, *Etimologismul românesc*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p.29.

¹⁰ Vasile Alecsandri, *Scrisori*, I, Către T. Maiorescu, I. Negruzzi, Al. Papadopol-Callimach și Paulina Alecsandri, București, 1904, p. 54, *apud* Ion Nuță, *Contribuția „Junimii” la impunerea principiului fonetic în ortografia românească*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p.33.

Ioan Bianu este autorul reformei ortografice din 1904. Acesta susține faptul că fiecare sunet trebuie reprezentat prin una și aceeași literă¹¹. Fiind considerată prima noastră ortografie academică realizată pe suportul principiului fonetic, aceasta a hotărât: introducerea lui *ște, ști* pentru *sce, sci*, suprimarea lui *đ*, păstrarea lui *u* final pentru a diferenția singularul de plural (*ochi, unchi*). Când s-a trecut de la alfabetul chirilic la cel latin, au fost diverse propuneri pentru a rezolva situația de omonimie la substantive de tipul *ardei, mai, ochi, unchi*, unde s-a adăugat un *-u* final, notat *ű*: *ardeiű, maiű, ochiű, unchiű*¹². În schimb, se mențin două semne pentru *î* (*â* în elementele latine, *î* la început și la sfârșit de cuvânt și în interiorul derivatelor), se păstrează unele forme duble (*mătușe-mătușă, limbei-limbii*) și *s* dublu în cuvinte precum *cassă, massă, rassă*¹³.

Principiul fonetic s-a impus treptat, deoarece constituia suportul unor reguli ortografice simple, lipsite de ambiguități asemănătoare regulilor ortografice actuale. Contribuția fundamentală a junimiștilor la impunerea scrierii fonetice s-a dovedit benefică și pentru impunerea ortoepiei limbii noastre actuale prin influența scrierii fonetice asupra vorbirii, fiind posibilă astfel crearea unei circularități sistemice vorbire îngrijită – scriere fonetică – ortoepie, care nu era posibilă dacă ortografia se baza pe etimologism¹⁴.

BIBLIOGRAFIE

- Draica, Dumitru, *Momente din istoria ortografiei românești*, în „Revista de lingvistică și cultură românească”, nr. 42 (<https://limbaromana.org/revista/momente-din-istoria-ortografiei-romanesti/>, accesat la 28.12.2024)
- Draica, Valerica, *Despre scrierea limbii române – Reformele ortografice din secolul al XX-lea*, în „Revista de lingvistică și cultură românească”, nr. 42, <https://limbaromana.org/revista/despre-scrierea-limbii-romane-reformele-ortografice-din-secolul-al-xx-lea/>, accesat la 28.12.2024.
- Drăgănescu, M. [Proiect] *Asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române*, în „Ortografia limbii române. Trecut. Present. Viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p. 7-16.
- Farcaș, Ioan-Mircea, *Refaceri analogice în graiurile maramureșene*, în revista „Europa”, nr. 9 (V)/ 2012, Novi Sad, Serbia, p. 68-73.
- Nuță, Ion, *Contribuția „Junimii” la impunerea principiului fonetic în ortografia românească*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p. 29-39.

¹¹ *Regulile ortografice ale Academiei Române*, București, 1904, apud Ion Nuță, op. cit., p. 38.

¹² Ioan-Mircea Farcaș, *Refaceri analogice în graiurile maramureșene*, în revista „Europa”, nr. 9 (V)/ 2012, Novi Sad, Serbia, p. 68-73.

¹³ Cf. Ion Nuță, op. cit., p. 38-39.

¹⁴ Petru Zugun, *Importanța contribuției lui Titu Maiorescu la stabilirea principiilor ortografiei limbii române*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p. 41.

Pamfil, Carmen-Gabriela, *Etimologismul românesc*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p. 19-29.

Zugun, Petru, *Importanța contribuției lui Titu Maiorescu la stabilirea principiilor ortografiei limbii române*, în „Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor”, Iași, Ed. Institutul European, 1992, p.39-44.

*** *Mic dicționar ortografic*, Editura Academiei RPR, București, 1953, p.17-18.